

УДК 130.123:271.2–285:[316.77:004.728.5]

Севастьянів У. П.,
аспірантка кафедри теорії та історії культури,
Львівський національний університет ім. Івана Франка
(Україна, Львів), ulianabaranovska@gmail.com

СОЦІАЛЬНА ДОКТРИНА ПРАВОСЛАВ'Я І ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ СУЧАСНОСТІ

Розглянуто ставлення українських православних церков до цифрових технологій сучасності, зокрема Інтернету. Зроблено аналіз офіційних документів Української православної церкви Київського патріархату, Української православної церкви Московського патріархату та Української автокефальної православної церкви, зокрема соціальних доктрин, звернень списків, що стосуються використання цифрових технологій у діяльності церкви. Визначено, що православна церква розглядає Інтернет як додаткову, але важливу площину інформатизації та духовного просвітництва. Подано застереження і рекомендації і духовенству, і мирянам стосовно небезпек, загроз і впливу новітніх цифрових технологій на інститут церкви та людину.

Ключові слова: церква, Інтернет, цифрові технології, засоби масової комунікації, віртуальна реальність.

Однією із найвпливовіших християнських конфесій в Україні вважається православ'я. Зокрема, це зумовлено історичними процесами та підтверджено соціологічними дослідженнями. Найновіше дослідження у цій сфері було проведено у лютому 2015 року групою соціологічних компаній – Рейтинг, Socis, Центр Разумкова та КМІС. Відтак, 74% жителів України вважають себе православними християнами [6]. Такий показник дозволяє говорити, що більша частина українців поділяють погляди, принципи, догми та ідеали, які сповідують українські православні церкви. Ще одним історичним фактом, який необхідно врахувати для розкриття ключових завдань цієї статті, це розкол в українському православ'ї. Нині в Україні діють: Українська православна церква Київського Патріархату (УПЦ КП), Українська автокефальна православна церква (УАПЦ) та Українська православна церква Московського Патріархату (УПЦ МП). Попри дещо відмінні внутрішню і зовнішню політику українських православних церков, все ж їхні дії спрямовані на людину – адепта церкви, її виховання на основі християнського віровчення. Одним із доказів того, що церква відповідає на цивілізаційно-часові виклики є її соціальна доктрина, що є певною нормативною програмою, яка, на думку Р. Процюка «відображає сучасний конфесійний антропологічний ідеал» [4, с. 126].

Український науковий дискурс містить значну кількість праць описово-аналітичного характеру, що стосуються соціальної доктрини церкви як такої (В. М. Попович, І. А. Бальжик), її необхідності та ролі в суспільстві (О. Кібукевич, А. Р. Марчишак, М. В. Галіченко, І. Є. Поліщук), аналізу і оцінки ключових розділів соціальної доктрини (Р. Р. Процюк, Н. В. Ішук). Однак ці дослідження стосуються зокрема проблем у сфері політичної, економічної діяльності, біоетичної галузі, широко розглянуто ставлення церкви до побудови громадянського суспільства, та для нас важливо розглянути позиції православних українських церков щодо новітніх цифрових технологій.

Метою статті є розглянути позиції українських православних церков щодо новітніх цифрових технологій, зокрема Інтернету.

Українська православна церква Київського патріархату (УПЦ КП)

Соціальна доктрина УПЦ КП представлена у Декларації «Церква і світ на початку третього тисячоліття», що

була прийнята під час Ювілейного помісного собору УПЦ КП, який відбувся у Києві 9–10 січня 2001 року. У документі порушуються широке коло проблем, що стосуються процесів секуляризації, глобалізації, державотворення. Окремі блоки Декларації висвітлюють ставлення церкви до біоетики, евтаназії, клонування, трансплантації органів та екологічних проблем. На відміну від Католицької церкви, яка вважається найпрогресивнішою серед християнських церков у питаннях, що стосуються суспільних інновацій, УПЦ КП вперше задокументувала своє ставлення до науково-технічного прогресу та засобів масової інформації.

Кінець ХХ століття ознаменований секуляризацією суспільства, що відповідно отримала негативну оцінку у релігійному середовищі. Це пов'язано із зміною ціннісних орієнтирів та формуванням нової світоглядної установки. «Сучасне суспільство зорієнтоване насамперед на матеріальне цінності» [7], – йдеться в документі. Зміна акцентів із християнської віри на християнську мораль, що відкидає існування Бога як такого, найбільше непокоїть духовенство, адже це може призвести до відчуження людиною будь-якого релігійного досвіду. Більше того, «сьогодні релігійна сфера в європейській цивілізації включає в себе різні релігійні традиції і релігійний досвід. Це може призвести до релігійного синкретизму» [7].

Примноження і осучаснення релігійних традицій, а також поява в українському середовищі нових релігійних течій зумовлені глобалізаційними процесами, науково-технічною революцією та впливом новітніх цифрових технологій. У Декларації «Церква і світ на початку третього тисячоліття» висвітлено позиції УПЦ КП стосовно цих явищ. «Європейська цивілізація, духовно спустошена, покладає надії в третьому тисячолітті на науково-технічний прогрес, який таїть в собі багато суперечливого і небезпечного для майбутнього людства» [7]. Серед небезпек церква виділяє екологічні та соціальні кризи, які виникли завдяки симбіозу секулярної ідеології та рівня розвитку науки і техніки упродовж ХХ століття. Більше того, церква побоюється концентрації технічних новинок у «невеликій злочинній групі» (йдеться про терористів), яка зможе за короткий проміжок часу спровокувати глобальну катастрофу. Схожі думки знаходимо в дослідженні Е. Шмідта та Д. Коена «Новий цифровий світ», які аналізують технологічні процеси минулого і сьогодення, а також дають футуристичний прогноз. Вони не заперечують позитивних якостей технологій, але як і клір розглядають різні варіанти їх використання. «...технологія гарантує рівні можливості, даруючи людям засоби, якими вони можуть скористатися заради власних цілей: хтось творить щось прекрасне, а дехто, навпаки, старається завдати якнайбільшої шкоди» [8, с. 158].

Причиною відчуження науки від релігії, духовенство вважає дисгармонію ще з періоду світоглядної установки наукового атеїзму, який проголошував, що «між наукою та релігією немає нічого спільного, бо вони є антиподами» [7]. Церква пропонує розподілити обов'язки у вихованні людини між духовною і світською сферами і, загалом, не заперечує ролі науково-технічного прогресу «для створення земного добробуту людства» [7]. Та поряд з тим «застерігає від спроб використання досягнень науки і техніки для встановлення контролю над внутрішнім життям особистості, від створення будь-яких

технологій впливу і маніпуляцій людською свідомістю і підсвідомістю» [7].

У XII розділі Декларації під назвою «Церква і засоби масової інформації» містяться роздуми про інформатизацію у третьому тисячолітті. Під засобами масової інформації УПЦ КП розуміє «телебачення, радіо, інтернет, газети, журнали, книги та всяке інше друковане слово» [7]. Перед ЗМІ церква ставить завдання «забезпечувати широкі верстви населення інформацією про все, що відбувається у світі, орієнтуючи людей у складних обставинах сьогодення» [7]. Таке формулювання свідчить про великі очікування духовенства, про виховну і координуючу роль ЗМІ в сучасному світі для сучасної людини. Водночас ЗМІ повинні відчувати відповідальність за покладену на них роль «компаса» у потоках інформації і «не засмічувати» свідомість індивіда. «Засоби масової інформації не повинні пропагувати насилля, ворожнечу і ненависть, національний, соціальний і релігійний розбрат, а також гріховні людські інстинкти, в тому числі і в комерційних намірах» [7].

Тоді як ставлення УПЦ КП до ЗМІ можна вважати більше позитивним, аніж негативним, то процес глобалізації однозначно викликає у кліру спротив: «Визнаючи неминучість глобалізації, яка в основному спрямована на підвищення матеріального рівня, розповсюдження інформації, а також на виробничо-підприємницьку діяльність, Церква звертає увагу на суперечність цих процесів і пов'язану з ними небезпеку для людства. Глобалізація повинна бути поставлена в залежність і під контроль вічних духовних цінностей» [7].

Українська православна церква Московського патріархату (УПЦ МП)

Фундаментальні богословські і церковно-соціальні питання УПЦ МП порушуються у «Основах соціальної концепції Руської православної церкви» – документі, що був прийнятий під час Ювілейного архієрейського собору Руської православної церкви 13–16 серпня 2000 року у Москві. Як і в Декларації УПЦ КП висловлено позиції церкви стосовно ключових проблем сучасності, а саме націєтворчі та державотворчі процеси, питання взаємодії християнської етики і світського права, церкви і політики. Достатньо уваги приділено явищу злочину і покаранню та необхідності виправних дій щодо злочинця з боку держави і зі сторони церкви. Порушуються питання особистої, сімейної та суспільної моралі, а також проблеми біоетики і здоров'я людини. Митрополит Київський і вся України Володимир (Сабодан) вважав, що «найважливішим богословським завданням є розвиток соціального вчення Православної Церкви... Соціальне вчення – це відповіді Церкви на сутнісні запитання сучасної людини» [1].

Актуальними для нашого дослідження є розділи XV. Церква і світські засоби масової інформації та XVI. Міжнародні відносини. Проблеми глобалізації та секуляризму. Варто одразу ж відзначити, що у розділі XV уже в самій назві озроблено умовний поділ на церковні та світські ЗМІ, що відображає дистанціювання УПЦ МП від інформації, яка розповсюджується поза «канонічними» ресурсами церкви.

У соціальній доктрині УПЦ МП акцентує на зростанні вагомості ЗМІ у сучасному світі: «Церква з повагою ставиться до роботи журналістів, покликаних постачати широке кола громадськості своєчасною інформацією про те, що відбувається у світі, орієнтуючи людей у нинішній складній реальності» [3]. Водночас застерігає працівників

мас-медіа від поширення неправдивої інформації, або ж такої що може негативно відобразитись на моральному стані особи і суспільства. «Неприпустимими є пропаганда насильства, ворожнечі й ненависті, національного, соціального та релігійного розбрату, а також гріховна експлуатація людських інстинктів, у тому числі з комерційною метою. ЗМІ, які мають надзвичайно великий вплив на аудиторію, несуть відповідальність за виховання людей, особливо юнацтва» [3].

Церковна ієрархія лише стоїть на порозі освоєння віртуального простору, тому дуже обмежено експлуатує цей інструмент у своїй діяльності. Здебільшого світські ЗМІ та Інтернет православна церква використовує з «метою здійснення пастирської та освітньої діяльності, а також для збудження інтересів світського суспільства до різних сторін церковного життя та християнської культури» [3]. У соціальній доктрині УПЦ МП, на відміну від Декларації УПЦ КП більше уваги приділено процесам взаємодії між церквою і світськими видами ЗМІ, також обумовлено існування власних інформаційних засобів з благословення Священноначалія. У документі задекларовано «канонічне покарання для журналістів, які публікують матеріали, що ведуть до розтління людських душ» [7]. Такі елементи лише засвідчують, що УПЦ МП більше уваги надає новим інформаційним технологіям та інформації, що в них розміщується, аніж УПЦ КП.

Розвиток технологій полегшив процес переміщення людей та предметів, спростив процес отримання і розповсюдження інформації, а також став однією із причин полікультурності і суспільної однорідності. Ці явища УПЦ МП відносить до позитивних, однак застерігає від гегемонії багатих над бідними, одних, більш розвинених культур над убогими, що призведе до формування і насадження «єдиноправельного» світогляду, а це є найбільш неприпустимим у релігійній сфері. «У результаті спостерігається прагнення нав'язати як єдино можливу універсальну бездуховну культуру, засновану на розумінні свободи занепадої людини, яка не обмежує себе ні в чому, як абсолютній цінності та мірили істини» [3].

У соціальній доктрині УПЦ МП не лише розглянуто позитивні та негативні сторони інноваційних технологій, але й містяться рекомендації щодо подальшого їх застосування, адже духовництво розуміє, що прогрес мережі зупинити не можливо. Церква вважає, що державні структури, громадськість, міжнародні організації та духовенство повинні об'єднати зусилля для «забезпечення доступу країн і народів до базових технологічних ресурсів, що дають можливість глобального поширення й отримання інформації» [3].

Наприкінці XX століття, на початку реалізації проекту «православний Інтернет», цю ідею сприймали як «диявольський винахід». Проте, уже на початку нового тисячоліття стало зрозумілим, що Інтернет перетворюється на сприятливе середовище для будь-якого користувача і клір УПЦ МП лояльно поставився до новітньої цифрової технології. «...УПЦ МП вийшла не тільки на досить високий, але й якісний рівень. Використовуючи Інтернет, Церква реалізує себе у місіонерській діяльності, а також виконує дане Христом завдання – проголошення Слова Божого» [1]. Але, як зауважив православний протоієрей Григорій Коваленко «проблема полягає не у тому, щоб інтєрнетизувати Церкву, а в тому, щоб воцерковити користувачів Інтернету» [1].

Українська Автокефальна Православна Церква (УАПЦ)

Церковні ієрархи усвідомлюють, що для налагодження комунікації з мирянами, а особливо це стосується молоді, необхідно освоїти інноваційні технології, зокрема Інтернет, що перетворюється на невід'ємну складову життя людей. Це стосується ще однієї гілки українського православ'я – УАПЦ. Ключовою тезою виступу єпископа Ігоря (Ісиченка) під час науково-практичної конференції «Духовні цінності в сучасному інформаційному світі та український вибір» були слова: «Веб-сторінки мають стати посередниками євангелізації Божого люду, а не тільки наслідком самодостатньої праці» [2, с. 8].

Як такого документу соціальної доктрини УАПЦ немає, але у 2003 році було розроблено і прийнято «Стратегію розвитку Харківсько-Полтавської Єпархії УАПЦ». У цьому документі розглянуто ключові питання діяльності церкви у новому тисячолітті, а саме євангелізація, духовна освіта, плекання східного благочестя, душпастирське служіння, міжцерковні взаємовідносини. Однак, стратегія обмежується територіальними рамками – Харківсько-Полтавською єпархією, парафіями якої повинні дотримуватись прописаних у ній рекомендацій. Також цей документ не містить жодної згадки про новітні цифрові технології, хоча прийнятий у період інформаційно-технологічних змін в українському середовищі. Загалом цей документ охоплює досить вузьке коло питань, що виправдовує його спрямованість на конкретну єпархію.

Кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст. призвів до значних змін в усіх сферах, це ж стосується і релігійної галузі. Державні перетворення в українському суспільстві дозволили православним церквам з декларованого статусу стати реальними суб'єктами творення, особливо це проявилось у соціальній і благодійницькій діяльності. Плодом такої діяльності стали соціальні концепції Православних церков, що відображають ідеальний суспільний лад до якого кожен християнин повинен прагнути і роботи все можливе, щоб реалізувати його на практиці.

На відміну від протестантських і католицьких, православні церкви досить пізно розпочали використовувати у своїй діяльності новітні цифрові технології, а саме Інтернет-простір. Тенденції участі у богослужіннях в Інтернеті, перегляд онлайн-проповідей серед молоді, зумовила необхідність для освоєння Інтернету, щоб використовувати його у корисних для церкви цілях. Православне духовенство оцінило швидкість обміну інформацією у мережі, доступ до важливих релігійних документів, інтерактивність, найвищий ступінь оперативності передачі даних. Свідченням цьому стало зростання у віртуальному просторі офіційних сайтів православних церков, де розміщено усю корисну та необхідну інформацію для мирян. Така доступність скорочує дистанцію між кліром і паствою, а також дозволяє мирянам налагоджувати соціальні зв'язки між собою. Поряд з тим не слід забувати про небезпеки віртуального середовища, а саме пропаганда насилля, жорстокості; відсутність глибоко особового спілкування з Богом, імітація релігійної діяльності тощо. Вважаємо правильним те, що українські православні церкви з обережністю ставляться до цифрових технологій сучасності, адже це допоможе попередити майбутні загрози і небезпеки, що приховує в собі мережа.

Список використаних джерел

1. Дудченко А. Благовестие в сети Интернет: проблемы и перспективы [Електронний ресурс] / Андрей Дудченко. – Режим доступу: <http://arhiv2.orthodoxy.org.ua/page-2078.html>
2. Ісиченко І. Інтернет у суспільному служінні сучасних українських церков / І. Ісиченко // Духовні цінності в сучасному інформаційному суспільстві: Матеріали науково-практичної конференції. – К., 2007. – С.5–13.
3. Основи соціальної концепції Української Православної Церкви [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://orthodox.org.ua/page/sots%D1%96alna-kontsepts%D1%96ya>
4. Процюк Р. Р. Соціальна доктрина православ'я і становлення громадянського суспільства в Україні / Р. Р. Процюк // Грані. – 2015. – №3. – С.125–130.
5. Стратегія розвитку Харківсько-полтавської єпархії УАПЦ [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт релігійно-інформаційної служби України. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uaoc_doc/34046/
6. Українці визначились зі своєю релігійною приналежністю [Електронний ресурс] // Релігійно-інформаційна служба України. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/social_questioning/60989/
7. Церква і світ на початку третього тисячоліття [Електронний ресурс]: Декларация Ювілейного помісного собору Української Православної Церкви Київського Патріархату, присвячуванню 2000-ліття Різдва Христового 2001 р. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uocckp_doc/34099/
8. Шмідт Е. Новий цифровий світ / Е. Шмідт, Д. Коен. – Львів: Літопис, 2015. – 368 с.

References

1. Dudchenko A. Blagovestie v seti Internet: problemy i perspektivy [Elektronnyj resurs] / Andrej Dudchenko. – Rezhym dostupu: <http://arhiv2.orthodoxy.org.ua/page-2078.html>
2. Isichenko I. Internet u suspil'nomu sluzhinni suchasnykh ukrai'ns'kykh cerkov / I. Isichenko // Duhovni cinnosti v suchasnomu informacijnomu suspil'stvi: Materialy naukovo-praktychnoi konferencii. – K., 2007. – S.5–13.
3. Osnovy social'noi' koncepcii' Ukrai'ns'koi' Pravoslavnoi' Cerkvy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://orthodox.org.ua/page/sots%D1%96alna-kontsepts%D1%96ya>
4. Procjuk R. R. Social'na doktryna pravoslav'ja i stanovlennja gromadjans'kogo suspil'stva v Ukrai'ni / R. R. Procjuk // Grani. – 2015. – №3. – S.125–130.
5. Strategija rozvytku Harkivs'ko-poltavs'koi' jeparhii' UAPC [Elektronnyj resurs] // Oficijnyj veb-sajt religijno-informacijnoi' sluzhby Ukrai'ny. – Rezhym dostupu: http://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uaoc_doc/34046/
6. Ukrai'nci vyznachyl's' zi svojeju religijnoju prynalezhnistju [Elektronnyj resurs] // Religijno-informacijna sluzhba Ukrai'ny. – Rezhym dostupu: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/community/social_questioning/60989/
7. Cerkva i svit na pochatku tret'ogo tysjacholittja [Elektronnyj resurs]: Deklaracija Juvilejnogo pomisnogo soboru Ukrai'ns'koi' Pravoslavnoi' Cerkvy Kyi'vs'kogo Patriarhatu, prysvjach. svjatkuvannju 2000-littja Rizdva Hrystovogo 2001 r. – Rezhym dostupu: http://risu.org.ua/ua/index/resources/church_doc/uocckp_doc/34099/
8. Shmidt E. Novyj cyfrovij svit / E. Shmidt, D. Koen. – L'viv: Litopys, 2015. – 368 s.

Sevastyaniv U. P., postgraduate, Department of Theory and History of Culture, Ivan Franko National University of Lviv (Ukraine, Lviv), ulianabaranovska@gmail.com

Orthodox social doctrine and modern digital technology

The article deals with the attitude of Ukrainian Orthodox churches to modern digital technologies, particularly the Internet. The analysis of official documents of the Ukrainian Orthodox Church Kiev Patriarchate, the Ukrainian Orthodox Church Moscow Patriarchate and the Ukrainian Autocephalous Orthodox Church, in particular social doctrine, appeals bishops regarding the use of digital technologies in the church. Determined that the Orthodox Church considers the Internet as an additional but important spiritual plane of information and education. Posted warnings and recommendations, and the clergy and laity regarding the dangers, threats and the impact of new digital technologies on the institution of the church and people.

Keywords: Church, internet, digital technology, mass communications, virtual reality.

Севастьянив У. П., аспірантка кафедри теорії і історії культури, Львівський національний університет ім. Івана Франко (Україна, Львів), ulianabaranovska@gmail.com

Социальная доктрина православия и цифровые технологии современности

Рассмотрено отношение украинских православных церквей к цифровым технологиям современности, в частности Интернета. Сделан анализ официальных документов Украинской православной церкви Киевского патриархата, Украинской православной церкви Московского патриархата и Украинской автокефальной православной церкви, в частности социальных доктрин, обращений епископов, касающиеся использования цифровых технологий в деятельности церкви. Определено, что православная церковь рассматривает Интернет как дополнительную, но важную плоскость информатизации и духовно просвещения. Подано предостережения и рекомендации и духовенству, и мирянам относительно опасностей, угроз и влияния новейших цифровых технологий на институт церкви и человека.

Ключевые слова: церковь, Интернет, цифровые технологии, средства массовой коммуникации, виртуальная реальность.

***

УДК 130.3:271.2](09)

Скляр А. В.,
магістр філософії, аспірантка кафедри
філософії, Дніпропетровський національний
університет ім. О. Гончара
(Україна, Дніпр), anchiktigra@mail.ru

ИДЕАЛ ЛЮБВИ В ВОСТОЧНО–ПРАВОСЛАВНОЙ ДУХОВНОЙ ТРАДИЦИИ

Дается обзор представлений об идеале любви в восточно–православной духовной традиции. Рассматриваются взгляды восточных Отцов Церкви и религиозных философов на проблематику любви. В работе показано, что в рассматриваемой традиции под идеалом любви разумеется взаимная любовь Бога и человека; именно благодаря ей появляется возможность постижения Бога, открывается его сущность, а человек выходит за пределы своего земного существования, соприкасаясь с трансцендентной природой божественного. С помощью сравнительного, диалектического и системного методов исследования определены основные характеристики идеала любви. Любовь в восточно–православной духовной традиции предстает в трех основных измерениях: этическом (любовь к ближнему), метафизическом (любовь к Богу как достижение Царства Небесного в душе человека) и гносеологическом (любовь как способ познания). В соизмеренном бытии этического, метафизического и гносеологического духовная онтология христианства наполняется смыслом человеческого существования.

Ключевые слова: любовь, православие, христианство, идеал, человек, Бог.

(стаття друкується мовою оригіналу)

В истории философской мысли идеал любви всегда был предметом пристального внимания. Начиная от Античности и заканчивая современными концептуальными построениями, любовь представлялась в самых разных ракурсах. Разумеется, православная точка зрения содержит специфический, неповторимый взгляд на метафизику любви, на постижение ее сущности. Одно из важнейших библейских откровений гласит: «Заповедь новую даю вам, да любите друг друга» (Ин 13:34). Но что значит любить, и главное: что такое идеальная любовь в православном понимании?

Анализ достижений и публикаций. Христианское (в интересующем нас плане – православное) представление о любви находит свое отражение, прежде всего в Библии, затем – в трудах ряда толкователей Священного Писания и учениях Отцов Церкви греческого ответвления: Дионисия Ареопагита, Григория Богослова, Василия Великого, Иоанна Дамаскина, Иоанна Златоуста, Максима Исповедника, Иоанна Лествичника, Григория Нисского, Симеона Нового Богослова, Исаака Сирина и многих других.

В русле рассматриваемой традиции следует выделить религиозно–философское наследие российских мыслителей конца XIX – первой половины XX вв., содержащее глубокое интерпретативное напластование размышлений относительно метафизического (по сути – идеального) разума любви. Среди персоналий: В. С. Соловьев, Н. А. Бердяев, С. Н. Булгаков, Б. П. Вышеславцев, И. А. Ильин, А. Ф. Лосев, Н. О. Лосский, Э. Л. Радлов, В. В. Розанов, Е. Н. Трубецкой, С. Н. Трубецкой, П. А. Флоренский, С. Л. Франк, Л. И. Шестов, В. Эрн.

В современных исследованиях феномену любви в православии уделяется не слишком много внимания. Есть основания выборочно назвать таких зарубежных авторов, как А. И. Абрамов, С. С. Аверинцев, В. Н. Акулинин, В. В. Бычков, Симона Вейль, Т. М. Горичева, митрополит Иларион (Алфеев), Н. А. Киселева, С. С. Логиновский, митрополит Антоний Сурожский, С. В. Троицкий, В. П. Шестаков. Следует при этом, однако, отметить, что отечественными историками философии в настоящее время проводится активная работа по изучению специфики восточнославянского религиозно–философского дискурса. Богатый аналитический материал содержится в статьях и монографиях Г. Е. Аляева, Д. В. Арабаджи, Е. Н. Луценко, В. С. Возняка, В. А. Вершины, Б. В. Емельянова, С. В. Куцепал, В. В. Лимонченко, Н. Г. Мозговой, В. М. Петрушова, Т. Д. Суходуб, В. Э. Туренко, А. М. Шаталовича.

Анализ достижений и публикаций относительно идеала любви в восточно–православной духовной традиции приводит к выводу, что существует явная диспропорция между огромным массивом работ, посвященных христианскому мировоззрению в целом и сравнительно небольшим количеством материалов, относящихся к религиозному видению идеала любви, его основных характеристик. Данным обстоятельством определяется цель предлагаемой статьи: составить обобщенное представление об идеале любви в восточно–православной духовной традиции. Достижение цели предполагает рассмотрение философско–антропологических взглядов восточных Отцов Церкви и религиозных философов на сущность любви и тематическое изложение этих взглядов как единой системы взаимосвязанных идей.

Важнейший вклад христианства в человеческую культуру, по мнению В. В. Бычкова – это «идеал всеобъемлющей любви как основы человеческого бытия» [3, с. 68]. Уже в Ветхом Завете мы находим две основные заповеди – о любви к Богу (Втор.6:5) и о любви к ближнему (Лев.19:18). Новый Завет объявляет любовь главным законом во взаимоотношениях Бога и человека. Два важнейших принципа христианской морали «Возлюби Бога твоего всем сердцем твоим» и «Возлюби ближнего твоего, как самого себя» (Мф.22:37–39) являются двумя основными посылами идеала христианской любви.

Однако самое точное определение идеала христианской любви можно обнаружить в Первом послании к Коринфянам Святого Апостола Павла: «Любовь долготерпит, милосердствует, любовь не завидует, любовь не превозносится, не гордится, не бесчинствует, не ищет своего, не раздражается, не мыслит зла, не радуется неправде, а сорадуется истине; все покрывает, всему верит, всего надеется, все переносит» (1Кор.13:4–7).

Идеал любви в восточно–православной духовной традиции – это любовь «Агапе» – божественная